

giver Omkostningerne ved naturligt Anlæg til mellem 6 og 20 Rdl. pr. Td. Land foruden Hovedgrøfterne; ved Kunst-anlæg ligeledes foruden samme til fra 50 Rdl. til 200 Rdl. pr. Td. Land. Det største Udbytte, som Enganlæg, der af ham ere udførte, have givet, er 10 Pæs à 60 Pbd. pr. Td. Land.

En Englænders Skildring af danske Land- boforhold *).

1) Udførsel.

Blandt de Lande, fra hvilke England erholder det rigeste Forraad af det Slags Fornødenheder, som de senere Aars Erfaring har viist, det ikke kan undvære, indtage de danske Besiddelser en langt høiere Rang, end man skulde antage mulig, naar Man alene tog Hensyn til Forholdet af det Omfang og den Betydning, som de have i Rækken af de europæiske Stater. Kongeriget Danmark og hvad dertil hører, har i denne Henseende den tredie Plads, idet der kun ere to Lande, hvorfra vi indføre en større Mængde Kornvarer. Medens

*) Fortøttet efter Farmers magazine, January 1851, London. Nr. 1, 23th volume p. 68, agriculture abroad — Denmark. — Nysnævnte engelske Tidsskrift har optaget disse Stykker af Morning Chronicle, som i Efteraaret 1850 havde sendt en af sine Medarbejdere til Danmark for at indhente Efterretninger paa selve Stedet om de Gienstande, der her omhandles.

America i 1850 — ifølge Parlamentsberegninger — sendte os 1,834,000 Qvarters *) af alle Slags Sædevarer og Meel, og Preussen 1,361,694, modtog vi fra Danmark, hvis Areal kun udgjør en 50de Deel af de forenede Staters, og neppe en 5te Deel af Preussens Fladerum, det forholdsvis uhyre Beløb af 1,320,571 Qvarters. Den danske Stats Agriculturforholde og Production er altsaa en Gjenstand, som ingen Indfødt paa de brittiske Der kan betragte med Egegylldighed. Det vil derfor være interessent at undersøge de forskjellige Aarsager, der sætte et saa lille Kongerige istand til at overlade os en saa uhyre Mængde af Livets første Nødvendighedsartikler, og erfare om politiske eller andre tilfældige Omstændigheder bidrage til at frembringe et saadant Resultat. De Danskes borgerlige Vilkaar og Character — et Folk, kun lidet bekjendt for os i de nyere Tider, men dog ved gamle Minder saavel som ved Slægtskab og Sprog saa noie knyttet til os, og som ved hele sin Historie og Nationalitet, ved sit Lands geografiske Overensstemmelse og Beliggenhed har en større Lighed med os end noget andet europæisk Folk — yde altsaa, som man seer heraf, mange interessante Undersøgelsespunkter, der have en umiddelbar og isinesaldende Indflydelse paa nærværende Afhandlings vigtige Gjenstande.

Intet kan bedre bevise Nyttens, ja Nødvendigheden af vor Undersøgelse end Henviisningen til en Indberetning til den brittiske Regjering af Jacob om det danske Agerbrug for nogle og tyve Aar siden. Han

*) 1 Qvarter = c. 2 Tønder dansk Maal.

beskriver den Tingenes Tilstand, som fandt Sted i det sidste Aarhundrede, og som uden tvivl vedvarede ned til hans Tid uden væsentlig Forandring. De mangfoldige Forandringer og Forbedringer, som den nuværende Tidsalder har indført i Lovgivningen, i nyttige Kunster, i folkelige Sæder og Skikke, havde indtil den Tid endnu ikke yttret deres Indflydelse i denne fjerne Deel af Europa. Borgerlige Forholde og Bedtægter vare de samme som i Lehnsvæsenets Tider og Agerbrugets Tilstand var saa forkeert, at den førte ham til den Slutning, at det egentlige Danmark var af liden Betydning forsaavidt Kornhandelen med Storbritannien angik.

Det vil være Forfatterens Pligt at levere en Beretning om disse Forholde, der ere væsentlig forskellige fra dem, Mr. Jacob foresandt. Hvad hans Slutningsbemærkning angaaer, er den blotte Udtalelse af det Factum, som anføres i Begyndelsen af denne Beretning, tilstrækkelig til at bevise dens Urigtighed. Thi Udviklingen af Agerbruget og Kornhandelen i Danmark har i de senere Aar været saa hurtig og slaaende, at nogle saa Dplysninger om Modsætningen af deres forrige og nuværende Tilstand, uddragne af officielle Lister, ikke ville være af Veien som en Indledning til mere i det Enkelte gaaende Bemærkninger.

Den danske Regjerings Lister anslaae den hele Kornudførsel for Aaret 1820 til 546,387 Qvarters dansk Maal reduceret til engelsk, og for 1826 til 787,946 Qvarters. I 1846 derimod steg Netto-Udførselen af Korn og Meel fra hele det danske Monarchie til 1,383,014 Qvarters, og i 1847 — det sidste Aar, for hvilke

Listerne ere fuldstændige — til 1,310,000 Qvarters, der saaledes udviser en siden 1826 næsten dobbelt saa stor, og siden 1820 betydeligt større Tilvæxt.

Den slesvigholsteenske Krigs Forvirring, som berøvede den danske Regjering en stor Deel af sine Indkomster, og derved af sine Soldintrader, sine Ud- og Indførselslister, har forhindret enhver paalidelig Beretning om Udførselen fra Hertugdømmerne efter 1847. Men dersom vi udelade disse Provindser, og indskrænke vor Opmærksomhed til det egentlige Danmark, vil Tilvæksten af Kornudførselen ikke være mindre mærkelig. I 1820 var den herfra til alle Verdens Dele blot 270,477, og i 1826 406,020 Qvarters. I 1846 beløb Udførselen fra det egentlige Danmark sig til 1,076,756, i 1847 til 859,682 Qvarters, og i 1848 naaer den hele Sum 1,365,970 Qvarters, en Sum, der er fem Gange saa stor som i 1820, og mere end 3 Gange saa stor som i 1826.

Danmarks Areal, omfattende Slesvig, Holsteen og Lauenborg, er omtrent 25,000 engelske Kvadratmile, — altsaa mindre end Skotlands — med en Folkemængde af 2,239,077 — næsten 90 pr. (engelske) Kvadratmil — ifølge Folketællingen i 1845.*) Da Landet ikke besidder noget Slags Bjergværk, og da det ved Naturen eller Omstændighederne er udeluftet fra udstrakt Handel og forskjelligartede Manufacturer, er det væsentligt et agerdyrkende Land, og dets Beboeres Hoved-

*) Vi lade denne Beregning staae ved sit eget Værd, og bemærke kun, at i 1845 levede i Kongeriget 1951 Mennesker paa hver dansk □ Mil. Dversf.

bestjæftigelse Agerbruget. Endskjøndt de Danske stedsse ere blevne anseete for at have en høi Rang som et søfarende Folk, har deres Foretagender tilføes snarere været rettede mod Krigsvæsenet end Handelen, og deres Statistifere regne 50 Procent af Folkemængden som Jordens Dyrkere,*) naar Søfolk og Fiskere kun udgjøre 30 pro mille. Danmarks Debeliggenhed og utallige Havne give imidlertid Leilighed til Handel, skjøndt Stoffet er ringe, og de Bænde, der overalt adskille eller gjennemskjære dets Territorium, og nu gjennemkrydses af Dampskibe, afgive et beqvemt Forbindelsesmiddel mellem de forskjellige Landstaber. Man kan betragte Landet som dannende den yderste nordlige Grændse af den store europæiske Slette, der er et saamærkværdigt Træk i Continentets Dannelse, idet den omfatter en stor Deel af Tydskland og Nederlandene, hviler paa Bæser og Hærshjergene mod Syd og strækker sig i vestlig og østlig Retning fra Nordsøen og den engelske Canal indtil den naaer de uhyre Flader i Polen og Rusland. Sletten forlænger sig op i Halvøen Jylland, der adskiller Nord- og Østersøen. Imellem sidstnævnte og den store Indskjæring af Nordsøen, der kaldes Kattegattet, ligge de vigtigste danske Øer. Deres Beliggenhed og Stikelse gjør det rimeligt, om ikke vist, at de i en fjern Periode af Verdenshistorien udgjorde en sammenhængende Landstrækning mellem Jylland og Sverrig, som Havet gjennembrød, dannende de forskjellige Bælder, der omringe dem. Danmarks Overflade

*) Rettere over 60 Procent.

er bølgeformig med ubetydelige Høidepunkter — det's høieste Bakke er Himmelbjerget i Jylland med en Høide af kun 550 Fod. Jordsmønnet er Sand, eller sandigt Leer paa de frugtbareste Strækninger, der hviler paa Kalkdannelse, som stundom forekommer paa Overfladen og forsyner Landmanden med Mergel og Kalk i Overflødighed. Moser og Kjar udgjøre en stor Deel af Arealet, der forsyne Indvaanerne med Torv i et uudtømmeligt Forraad af det billigste og for Huusvæsenet rimeligviis meest passende Brændsel.

Hvad Landets forskjellige Egnes forholdsvise Frugtbarhed angaaer, kan det almindeligviis antages, at, skjøndt alle Dvergtange fra Sand til Leer findes overalt, ere dog Fyen, Langeland, Falster og Volland, hvor Leret hersker, de frugtbareste. Derefter kommer Sjælland, mens Jylland indeholder den største Deel af ufordeelagtige og uforbedrelige Jorder. Volland frembringer en større Mængde Hvede end noget andet Landskab; det er en flad De, saa lav, at den næsten ligger i Vandspeilet, med meget tunge Leerjorder, der, uagtet Banffeligheden ved at lægge dem tørre, danne en af de frugtbareste Landsdele.

De Danske have en baade klar og summarist Maa- de at udtrykke den forholdsvise Frugtbarhed paa, som jeg ikke veed noget andet europæisk Land besidder. Udtrykket „Hartkorn“ — oprindeligt en vis Qvantitet Korn, der af enhver Godseier udredes til Regjeringen, betyder nu ikke Landfatten selv, men dens „Basis“, det vil sige det betegner Værdien af et givet Stykke

Land, som Folge baade af dets Udstrækning og Bestaaffenhed. En Tønde Hartforn er saaledes en indbildt Størrelse, til hvis Bestemmelse der fordres mere eller mindre Land i Forhold til Jordsmønnets Godhed, snart 50 til 100 Acre — Tønder Land — snart 5, mens 10 er et gennemsnitligt Tal. Naar saaledes Jordens geometriske Udstrækning og det Hartfornsbeløb, hvortil den er skyldsat, kjendes, har Man en tydelig Forestilling om dens forholdsvisse Bestaaffenhed og Værdi.

Climatet er for en stor Deel det samme som Englands. Om Sommeren er Veiret stadigere, og Solen almindeligviis mægtigere, men Vinteren er igjen strængere, dog stundom meget mild; thi Climatet deeltager i den samme insulare Ustadighed som vort eget. Foraaet og Høsten ligne ogsaa meget Englands. Udmærkede Figner modnes i frie Luft paa Havevæge*) og i September bemærkede jeg Violer i Blomst. Om Vinteren standses Skibsfarten, idet Østersøen opfyldes med Isflager, og Vandene fryse ved Kysterne paa Grund af deres Lavhed. Omendstjondt Kysterne af det tydske Fastland ligge sydligere, er Kulden der strængere end paa de danske Der. Kulden dræber Balnøddetræet i Mecklenborg og Preussen, mens Biindruen lider mindre paa de danske Der om Vinteren end paa det faste Land. Medens saaledes Danmark ikke har saa stærk en Vinterkulde, at jo mange Træer og Planter kunne trives, ere Sommerne saa varme, at de tillade forskjellige Planter at naae Modenhed, som mange Steder

*) Sjældent.

ikke kan opnaaes af Mangel paa Solvarme, skjøndt Aarets Middeltemperatur er høiere. I Edinburg, der næsten ligger paa samme Polhøide som Kjøbenhavn, er Aarets Middeltemperatur 7,11, mens den paa sidstnævnte Sted kun er 6,58 paa 100 Grads Thermometret. Vinterens Middeltemperatur er ogsaa 3 Grader høiere i Edinburg, end i Kjøbenhavn, og dog modnes Ferskenerne fortræffeligt uden Kunstvarme i Danmark, medens de i Skotland, ja selv i England, formedelst den lave Sommertemperatur, alene modnes i Barmehuse eller paa Bøge. Et andet gunstigt Træk i det danske Klima er den middelmaadige Regnmængde, som falder i Aaret. Under en Middeltemperatur af $6\frac{1}{2}$ Grad (Reaumur) holder Regnmængden kun 20 Tommer. Var Klimatet ligesaa fugtigt som i Bergen — 80 Tommer — vilde dets Leerjorder være ufrugtbare, eller var det ligesaa tørt som i Upsala, hvor Regnmængden aarligt beløber sig blot til 14 Tommer, vilde dets Sandjorder lide betydeligt med Hensyn til Frembringelsesevne.

Jeg har allerede hentydet til det store Forraad af Kornvarer, som vi modtage fra Danmark, som et mærkeligt Exempel paa dets hurtige Fremskridt i Agerdyrkning. Til denne Gjenstands Belysning er det af ligesaa stor eller større Bigtighed at see hen til dets Udførsel af Dvæg eller andre Agerdyrkningsproducter, bestemte enten til Menneskeføde eller til raat Materiale for Manufacturerne. I 1847 udførtes 11,250 Stfr. Heste, 44,084 Stfr. Dvæg, 15,186 Kalve, 15,749

Sviin, 23,603 Faar og Lam. Den overveiende Deel af Dvæg er udført fra Hertugdømmerne. I 1848 steg Udførslen fra det egentlige Danmark kun til 735 Heste og 897 Dyrer. *) De enkelte Forsøg, der hidtil ere gjorte for at aabne en umiddelbar Dvægghandel mellem England og visse Dele af Jylland, har ikke havt noget stort Held formedelst de beklagelsesværdige Omstændigheder i de sidste 2 Aar, men Danmark besidder Forraad nok for en stærkere Udførsel. **)

Smør er maaskee den vigtigste Artikel paa de danske Udførselslister — i 1830 51,563, men i 1847 82,755 danske Tønder. De $\frac{3}{4}$ heraf falde paa Hertugdømmerne, meest paa Holsteen, nemlig 61,218 Tdr. af de anførte 82,755. Smørudførselen har tripleret sig siden Aarhundredets Begyndelse, og fordoblet sig i de sidste 20 Aar. Af Ost udførtes i 1847 8,770 Ent., hvoraf 5,112 fra Holsteen. Ikke mindre mærkelig er Tilvæksten i Udførselen af Kjød og Flæsk, der fra 1831 til 1847 steg fra 7,060 Ent. Kjød og 18,150 Ent. Flæsk til 21,914 og 38,235 Ent. respective.

Udførsel af Uld fra det egentlige Danmark alene beløb sig i 1848 til 18,065 Ent., mens den i 1840 kun udgjorde fra hele Danmark 10,849 Ent., som viser en saare mærkelig Tilvæxt af denne Artikel i de sidste 10 Aar, mens den i en lang Tid før 1840 var stillestaaende.

*) Alle disse Angivelser lade vi staae ved deres eget Værd.

**) En lovende Begyndelse er dog gjort til Nabningen af en directe Dampskibsfart imellem Halsøen og England.

Derimod var Udførselen af Huder og Skind 27,307 Ent. i 1840, men i 1847 kun 14,723 Ent. Aftagelsen tilskrives Oprettelsen af nye Garverier, og den deraf følgende Forøgelse af Forbrug i Landet selv.

Af Oliefager udfortes i de sidste 5 Aar indtil 1840 et Middeltal af 101,237 Ent., men i 1847 208,519 Ent. Største Delen udfortes fra Hertugdømmerne og fornemmelig fra Flensborg, men kun $\frac{1}{3}$ fra det egentlige Danmark.

Ogsaa synes Hør- og Hampudførselen at have tiltaget i de senere Aar — men der er anført Nok for at vise den hurtigt stigende Tilvært i den danske landøkonomiske Industrie i de sidste 20 Aar.

2) Agerdyrknings-System.

Efter nogle Bemærkninger over Skatterne, der har liden Interesse, vedbliver Forf. saaledes:

Jeg blev behageligt overrasket ved at finde det egentlige Danmarks Agerbrug i stærk Fremstriden siden Jacobs Tid, der beskriver det som værende i den raaste Tilstand, og drevet med liden eller ingen Driftscapital fra Besiddernes Side. Et af de bedste Beviser herpaa findes i den Omstændighed, at Anvendelsen af den flodsede og forholdsviis uhensigtsmæssige Hjulplow — som endnu forsvarer sin Plads i Tydskland, Frankrig og visse Dele af England — er almindeligt opgivet, og Svingploven, eller den skotske Plow, indført i dens Sted. Dette Redskab er som oftest dannet af Jern. Dens meest yndede Model — som siges indført fra de forenede Stater, og derfor kaldes den nordamerikanske

— men som neppe i nogen vigtig Henseende adskiller sig fra vore bedste — er lille og let, med et langt Langjern, et dybt Skjære og hvælvet Muldsjæl. Den vilde uden tvivl være for let for vore tunge fugtige Leerjorder, men den er forunderligt passende til at vende de danske Ders skjære og let brudte Jordsmon. Dens Priis er billig og den er lige anvendelig for de smaae som de største Landbrugere. Fra Allerups Jernstøberi i Odense ere i 4 Aar alene solgte 12,000 saadanne Plove, og der findes forskjellige andre Jernstøberier og Smedier paa de andre Der, i Jylland og Hertugdømmerne, hvor Forskædigelsen af Agerdyrkningsredskaber udgjør Hovedbestjæftigelsen. I Kjøbenhavn gives 16 saadanne Indretninger, af hvilke de 4 største aarligt levere 25,000 Ent. Støbegods. Nogle Landmænd, som jeg spurgte derom, fortalte mig, at de med Svingploven, drevet af 2 Heste og ført af en Mand, kunde pløie næsten to Gange saamegen Jord dagligt som med Hjulploven, sat i Gang ved 4 Heste og 2de Folk, og Ingen, der har seet de Former, der ere almindelige paa visse Dele af Fastlandet, der see ud som om de vare gjorte for Menneskeslægten gav sig af med Mechanikens Studium, kan betvivle dette Udsagn. I denne Henseende maa derfor det danske Agerbrug betragtes som afgjort staaende over vort eget. Hvad andre Agerdyrkningsredskaber angaaer, sandt jeg de meest bifaldsværdige vel bekendte paa næsten alle de betydeligste Godser, skjøndt deres Anvendelse ikke er saa almindelig som Plovens. Den meest yndede Harve, kaldet den svenske Harve, ansees for et virksommere Redskab end

den almindelige. Den er frum i Fordelen, hvad der, med Hensyn paa let Bevægelse, er en unægtelig Forbedring af den firfantede Bygning. Tænderne ere lange og meget stærke, og den tjener baade til Scarificator og Harve. Den ansees for den bedste Slags, men baade den fir- og trefantede bruges almindeligere end den svenske, der kun nogle Aar har været indført. Saaemastinen har været brugt i nogle Aar paa forskjellige Godser, og paa mange flere i de sidste to Aar, og jeg fandt en saadan, der vistnes mig som en ny Model, som Resultatet af en Række Forsøg, hvortil Opfinderen havde anvendt de bedste engelske Scarificatorer, Redskaber til at knuse Klumper med, den hele Hær af forskjellige Redskaber, som ikke ere 20 Aar gamle i England, og andre, som skræmmede Publicums Øren da de for kort siden bleve fremstillede ved et Møde af det kongelige Agerdyrkningselskab, kjendes og anvendes af de driftigste danske Landmænd, der benytte den ny lettere Samsædsel til at indføre alle den engelske og amerikanske Opfindelses Nyheder. Danmarks lette Jordbund, som synes at kunne opbrækkes ved Anvendelse af den halve Kraft, som vor kræver, gjør Nyttens af disse Opfindelser tvivlsommere end hos os. Tærstemastriner ere almindelige paa Godser af 400 Tdr. Lands Størrelse og derover, men jeg fandt ingen drevne ved Damp.

Danmarks affides Beliggenhed, — thi det var den før Dampkraftens Opfindelse — og dets forældede landoeconomiske Indretninger, bevirkede at dets Landvæsen blev nogle Aar tilbage under Forbedringernes

Fremstriden i den nyere Tid, men Tidsaanden har nu indført Forbedringer, som neppe ere forsøgte i nogle af Naturen mere begunstige Lande, der gjøre lydelige Forbringere paa at ansees som Civilisationens Ledere. Den danske Regjering, der i lang Tid har udmærket sig som Kunsternes liberale og oplyste Beskytter, sender Tid efter anden Lærlinge fra den polytechniske Skole i Kjøbenhavn ud paa Reiser i fremmede Lande for at studere Virkningen af Indretninger og Opfindelser, hvis Indførelse i Landet maatte synes velgjørende. Jeg havde den Fornøielse at gjøre Besjendtskab med flere af disse Herrer, der til dette Tiemed havde tilbragt 2 eller 3 Aar i forskjellige Dele af Europa, og som jeg fandt fuldkomment fortrolige med Agerdyrknings Forsatning og Bestaaffenhed i England og Skotland saavelsom i Frankrig og Tydskland. Jeg kunde ikke undgaae at tænke paa, at en saadan Fremgangsmaade turde fortjene at efterlignes af os; thi det er vist, at vi ei altid, selv i de nyttige Kunster, foregaae med vort Exempel. Et Agerdyrkningsseelskab har existeret i Kjøbenhavn længe førend det kongelige Agerdyrkningsseelskab blev oprettet i England, og der gives Provindsseelskaber, som tage varmt Deel i Videnskabens Fremstrid. Danmark besidder, og har i den sidst svundne Generation besiddet, blandt sine store Jorddrotter, et Antal nidkjære og oplyste Beskyttere af Landbruget, der have taget Initiativet i alle Forbedringer. Paa deres Gods er den gamle Fremgangsmaade aldeles forandret, og alt Pligtarbeide og Hoveri er blevet forandret til Pengeydelse, saasom af Grev Ahlefeldt paa

Vangeland, af Greverne Hardenberg-Reventlow og Knuth paa Volland, Fryss i Jylland, Petersdorf og Holstein i Fyen, Baronen paa Gaunøe i Sjælland og mange andre. Fremskridtene i Landbruget har været rivende, især i de sidste 10 Aar, i hvilke det engelske Torvs aarligt tiltagende Vigtighed naturligtviis har ansporet Landmændene til større og større Anstrængelse. Det er en Lykke for Danmark at det, skjøndt ikke fritaget for de Tab, som en ringe Høst medfører, ei har kjendt en Misvært, stor nok til at forarsage Dyrtd, og de danske Der synes mindre underkastede denne Elendighed end de brittiske. Allerede i 1828, da Dyrdyrningen var i en langt ringere Tilstand end for Diebliffet, og da Landmandens Haab altsaa hvilede paa en langt usikkrere Grundvold, erklærede Agerdyrningsselskabet i Kjøbenhavn i sit Svar til den engelske Gesandt paa nogle af ham fremsatte Spørgsmaale: „dette Land er sjældent underkastet Misvært; thi naar vi have tilstrækkelig Regn een eller to Gange før Slutningen af Juni, kunne vi være sikke paa en tilstrækkelig Afgrøde.“

Den Frugtsølge — Rotation — som meest almindeligt følges, omfatter et Tidrum af 12 Aar, hvori Jorden gjødes tvende Gange, nemlig:

- 1) Brak,
- 2) Hvede eller Rug,
- 3) Byg,
- 4) Havre,
- 5) Klover,
- 6) Klover,

- 7) Hvede eller Rug,
- 8) Erter,
- 9) Byg,
- 10) Havre,
- 11) Kløver,
- 12) Kløver.

Naar Jordsmønnen er frugtbar, besaaes Brakken enten med Biffer eller med Biffehavre, som afbugges grøn, eller med Kartofler, sjældent med Turnips. Turnipsavlens er næsten ukjendt endstjøndt den i mange Tilfælde kunde være fordeelagtig; men Landmændene nære stærke Fordomme derimod, og anføre, at Dvægets Fodring med Turnips vilde skade Melken og Smørret, som de regne blandt deres vigtigste Frembringelser. Nogle Danste, der havde opholdt sig i England, og talte med mig om denne Gjenstand, paastode, at Melken i visse Dele af England smagte stærkt efter Turnips.

Det afhænger af Jordens Bestaffenhed hvor ofte Brakken pløies, naar den ikke besaaes. Den stærke fordrer mere Pløining end den lette, men almindeligviis pløies engang om Efteraaret og tre Gange i den følgende Sommer. Saa ofte Ukrudet kommer frem, smuldrer Jorden med Harven. Tromlen bruges naar Jorden er haard og klumpet, og for dette Tilfælde harves og tromles verelviis indtil den smuldrer. 24,000 indtil 30,000 R Gjødske anvendes gjennemsnitligt paa hver Tønde Land, og det talrige Dvæghold afgiver tilstrækkeligt Forraad i Almindelighed taget. Hvor talrige Faarefloffe holdes, holdes de sædvanligt (?)

for at gjøde Jorden. Mod Enden af Omløbet saaes ickevanligt rød Kløver, og udlægges Jorden i flere Aar blandes Kløveren med forskjellige Græsarter, stundom iffe. De brugeligste ere lolium perenne, bromus avenarius, b. mollis og holcus lanatus. Første Aars Grode hugges, de andre Aar græsse Dvæg og Faar.

For saa Aar siden vilde en saadan Frugtsølge være anseet for kjætterst i England, og saaledes endnu af Mange, fordi to eller endog tre modne Afgrøder følge paa hverandre; men det er mærkeligt, at nogle af vore største Agerbrugere, der gjælde for Dracler, i den senere Tid have udtalt sig til Fordeel for et lignende System, der er forskjelligt fra en Omverling af modne og grønne Afgrøder, og begyndt at bebreide den indgroede Vedhængen ved det strænge Berelbrug for Blindhed mod Erfaringens Værdomme. Dette burde lære Forsigtighed for den danske Fremgangsmaade fordommes. I alle Tilfælde er den ovenansførte Frugtsølge, eller en, som berøer paa samme Grundsætning, befunden at svare god Regning i Danmark, og det maa iffe glemmes, at grønne Afgrøder, med Hensyn til det forskjellige Clima og Jordsmøn, hverken har den Betydning i Danmark, eller yde saa meget som i England. En anden Følgeorden, som jeg fandt i Brug, er følgende:

- 1) Brak, tilstrækkeligt gjødet om Esteraaret.
- 2) Hvede og Rug.
- 3) Urter, Kartofler eller Biffer.
- 4) Byg.
- 5) Havre.
- 6, 7, 8) Kløver.

Denne Drift blev foretrukken efterfølgende, der nogle Aar isorveien var brugt:

- 1) Havre.
- 2) Brak, gjødet.
- 3) Vintersæd.
- 4) Urter og Biffer.
- 5) Byg.
- 6, 7, 8) Kløver.

Den fornemste Artikel er Byg, som man finder bærer rigeligere end Hvede, naar Hollands og Falsters stærkere Leerjorder undtages. Det maa bemærkes, at de danske Landmænd vise mere Forsømmelighed, hvad Gjødsfen angaaer, i at anvende nyere Fremgangsmaader, end i Brugten af forbedrede Redskaber. Jeg kunde ikke bringe i Erfaring, at Guano var bleven anvendt, — rimeligviis afstrækkede Omkostningerne — og Been ere ikke brugte i synderlig Udstrækning, ligesaa lidt som Oliefager. Den høie Priis i England bevirker at den overveiende Deel udføres dertil. Mergel er det meest yndede Lægemiddel for Jordmonnet, og man har overtydet sig om dens uhyre Nytte til at give de lette Sandjorder Styrke og Fasthed. Man har anvendt den i 30 (?) Aar omtrent, — i Forstningen ubetænksomt, fordi Man indbildte sig, at Dyrkeren ved Mergling kunde give Afkald paa al anden Gjødsfe, en Feiltagelse, der snart gav sig tilkjende i Jordens Udtømmelse. Man har troet at Danmarks Jordbund, Derne saavel som Halvoen, er dannet af Coraller, ved Artusfinders Forløb forvandlet til kalkagtig Jord, og bedækket med Sand, Gruus eller Leer, samt i nogle

Tilfælde med en Blanding af Muld, hvorved den bliver meget frugtbar og let at behandle. Jordens Evne til at frembringe verler i Forhold til dens naturlige Bestaendighed og meer eller mindre udmærkede Dyrkning mellem 16 og 90 „bushels“ Byg pr. Td. Land — omtrent fra 4 til 20 Fold — mens dog det sidste Forhold er en Undtagelse. Gjennemsnitsudbyttet af god, men ikke den bedste Bygjord, er fra 56—60 „bushels“ — omtrent 14 Td., og af Hvede fra 38—40 „bushels“ = omtrent 10 Tdr. pr. Td. Land (?). — Danmarks Hvededyrkning er imidlertid ubetydelig, blot $3\frac{1}{2}$ pCt. af det hele Kornudbytte.

Kartofler dyrkes nu i langt større Udstrækning end 20 Aar tilbage, skøndt ikke i en saa stor som i England. En stor Deel bruges til Brændeviin. Dyrkningen af Raps er indført fra Hertugdømmerne, men er forholdsvis ubetydelig. Afgrøden har man funden saa usikker, at den er anseet for lidet bedre end et Potterispil, og Forsøgene paa at hæve den ere opgivne af Mange, som foretrække et sikkert og stadigt Udbytte. Undertiden har den givet 20—22 Fold, til andre Tider saa lidet, at den er bleven nedpløiet som Grøngjødse. 10 Fold ansees som et godt Udbytte. Den dyrkes især af mindre Landmænd og Bønder paa Langeland, Møen og Fyen, der fristes ved den store Fordeel, som en overflødig Høst kaster af sig. I Hertugdømmernes Marskegne svarer den bedre Regning, og den udgjør der mangesteds Hovedafgrøden. I det egentlige Danmark bruges kun den almindelige Vinterraps — *brassica napus* — og naar den mislykkes Sommerraps,

der dog giver mindre Sæd saavel som Olie. Rübſen — brassica rapa — er mere almindelig i Holſteen, fordi den, ſkjøndt mindre givtig, lider mindre af Inſecter. Den vorer paa raaere Jord og modnes tidligere. De ſtørre holſteenske Landmænd ſaae ſædvanligviis dog begge Arter for bedre at lempe ſig efter Jordſmonnet og fordele Hoſtarbeidet. Planten er lidet tiltrækkende med en guul Blomſt, ikke ulig den almindelige Ræddike, og kommer meget uejvnt op paa den ſamme Mark.

Danmark har ikke ſtore Linnedmanufacturer, men Linnedvævning udgjør en vigtig Green af Huusſliden. Hørproductionen regnes til 3,500,000 T, hvoraf $\frac{2}{3}$ falder paa Kongeriget, $\frac{1}{3}$ paa Hertugdømmerne. Dette er ikke tilſtrækkeligt for Hjemmeforbruget, og der indføres derfor betydeligt. Det er især Bønder og Huusmænd, ſom frembringe den til eget Brug. De ſtørre Gaarde have ſjældent mere end 15—20 Td. Land Hørſaae. (?) Dyrkningen er i Tiltagende, og kunde være det endmere, derſom der ei var Mangel paa Hørberedere og Spindere. Der findes kun ſaa Blegier i Danmark, hvor Udbyttet paſſende kan behandles for Torvet. Styrke og ikke Fiinhed er Hovedſiemedet for Hjemmevævningen, men Netheden i Udbyttets Forarbeidning er dog af ligesaa ſtor Betydning.

3) Agriculture.

Agerdyrkningens forrige Tilſtand i Danmark kan, endſkjøndt den ſamme Forfatning er affſtattet i England for Aarhundreder ſiden, endnu træffes beſtaaende hiſt og her paa Faſtlandet, og den var ſaaledes, at For-

bedringens Aand kun deelviis og i det Hele kun med Nød formaaede at trænge igjennem. Bøndernes smaae Eiendomme, som almindeligviis drives efter en langt flettere Maalestof end de større Landeieendomsbesidderes, laae dengang ikke, som de nu gjøre, i en sluttet Kreds, men vare spredte i uindhegnede Smaastykker paa en viid Strækning. Bønderne, og Bondestanden i det Hele, boede tilsammen i større eller mindre Landsbyer, og deres Jorder, som de havde i et Slags Fælledsskab, vare i Stumper fordeelte mellem Brugerne paa hele Fælledsmarken, fordi nogle af Lodderne maatte fjernes i stor Fraastand fra Byen naar de skulde være udfjittede. Grunden til denne Indretning maa søges i den Usikkerhed for Liv og Eiendom, som herskede i Midelalderen, og nødte Menneskene til at slutte sig sammen i Stæder og Byer til fælleds Sikkerhed, men og i den Omstændighed, at saadanne Landsbyer anlagdes oprindeligt af en eller anden skandinavisk eller germanisk Høvdinges Efterfølgere, der først nedsatte sig paa og tilegnede sig den givne Strækning. Denne Tingenes Stilling endte med de kongelige Forordninger af 1781 og 1792, som indskjærpede og ordnede Udfjittningen af alle saaledes benyttede Jorder, og ere de første fremspringende Punkter i Landbovæsenets Forbedring, idetmindste hvad de smaae Eiendomme og Landbrug angaaer. Nogle Spor af hiin Tilstand ere endnu tilbage; thi de, endnu i 1837, af Regjeringen indlebede Undersøgelser bekræftede, at Beløbet af de tilbageblevne Jorder, der vare deelte paa denne uregelmæssige og halvbarbariske Maade (en lignende Skik finder Sted

paa den franste Bondestands Smaaeiendomme) udgjorde 64,100 Tdr. Land eller een pCt. af Danmarks Areal. Bondestandens Modbydelighed for at udflytte deres Boliger i Landsbyen, og Mangel paa indbyrdes Enighed med Hensyn til Erstatningen for deres forrige Besiddelser — Forskjelligheden af Jordbund og Beliggenhed i Henseende til Veie, Udgravninger, Indhegninger og deslige gjorde det ofte vanskeligt nok at bestemme den — reiste store Hindringer mod en Forandring, der dog var væsentligt nødvendig for Udvøvelsen af et fornuftigt Landbrug. I Farsø Sogn paa Sjælland befinde sig endnu bestandigt 2000 Td. Land omtrent i den gamle Tilstand,*) og nogle Gaardmænd have Jord paa 80 eller flere forskjellige Steder. Hovedgrunden til deres Modstand mod Forandringen er Frygt for, at de ved den nye Indretning skal erholde mindre af den Jordbund, der er rig paa Kalksteen.

Det forrige under denne Tilstand anvendte System, der endnu finder Sted uden væsentlig Forandring paa enkelte Steder, bestod i at dele den ploiede Jord i 3 Marker eller Hoveddele, hvoraf den ene bar Vintersæd, den anden Vaarsæd, og den tredie laae i Brak, medens endnu en Deel af Marken udlagdes til Græsgang for Dvæget, et System, under hvilket det befandtes umuligt baade at holde et væssende Antal Dvæg paa Græsgangen, der mere og mere indskrænkedes ved forøgede Tilskyndelser til Opdyrkning, og tilveiebringe den til

*) Forandringen er gennemført inden Provst Freuchens Død.
Dversf.

Driften nødvendige Gjødske. Fælledsskabets Skifte tvang enhver Dyrker til at følge den samme Dyrkningsmaade under Straf af at see sin Jord overfaret, og sine Afgrøder opædte af Naboens Dvæg; men saasnart det var affkaffet, begyndte en Forandring til det Bedre, en let omstiftelig Driftsmaade indførtes, i Righed med hvad der finder Sted i Holsteen, og kaldes Kobbeldrift, der bestaaer i at inndeles Jorden i 7 Dele med Sæd i 3 og Græs eller Kløver i 4 Marker. For nærværende Tid forsyner det store Antal Dvæg, der holdes baade af store og smaae Landmænd i Danmark, dem med et tilstrækkeligt Forraad af Gjødske, mens Smør og Mælk ofte ansees for vigtigere Gjenstande end Korn.

Det er indlysende at Landet i sin store Dvægbesætning besidder Alt, hvad der udfordres til en virksom Dvægghandel. At en saadan Handel endnu ikke er oprettet, og at det utilstrækkelige Forraad af Kjøbvarer i England ikke er blevet forøget ved den Mængde, som Danmark kan undvære til os,*) skylles tvende Aarsager, først dets saavel som Hertugdømmernes Landmænds Forkjerlighed for Smørproductionen, og deres Ulyst til at anvende Turnips og Oliefager til Dvægfedning, og dernæst de sidste 3 Aars uheldige Forholde, der have reist en uhykkelig Skranke mod Fremstridt i denne Retning. Dvægopdrættene og Meierier finde i Landet selv en rask og fordeelagtig Affætning paa alle deres Pro-

*) En heldig Begyndelse hermed er dog nu — som det foregaaende Stykke viser — iværksat ved Regjeringens Foranstaltning.

ducter. I Kjøbenhavn regnes 86 \mathcal{R} Kjød foruden 36 \mathcal{R} Flest aarligt pr. Individ. Paa Landet bruges Flest i større Mængde end noget andet Slags Kjødspise, man antager 40 \mathcal{R} af første og 18 \mathcal{R} af sidste pr. Individ. Forbruget af Smør anslaaes til 36 \mathcal{R} i Hovedstaden og 16 \mathcal{R} paa Landet pr. Individ aarligt. En Sammenligning mellem denne og Englands Forbrug kunde være værd at anføre, men jeg har ikke de fornødne Oplysninger ved Haanden. I Preussen regnes Brugen af Kjød og Flest til 34 \mathcal{R} , men af Smør iffun to \mathcal{R} pr. Individ aarligt.

I Slesvig og Holsteen er Dvæggholdet endnu større end i Kongeriget. Der findes faa Egne, hvis Landbrug og borgerlige Forholde en Englænder finder mere Interesse ved at undersøge, end den sydlige Deel af Halvøen Jylland, hvorfra gothiste Stammer, Saxer, Zyder og Friser udstrommede og nedfattede sig i England for omtrent 15 Aarhundreder siden. Ved hvert Skridt støder han paa Noget, enten i Sprog, Skikke eller Bølliger, der erindrer ham om dette Slægtsskab, hvis Spor hverken Afstanden eller Tidernes Hensvinden har været istand til ganske at udlette. Scandinaviske, germaniske og frisiske Bestanddele ere indblandede i Slesvigs og Holsteens Befolkning; de første herske i Norden, de næste i Syden næsten udelukkende, og sidstnævnte langs med den vestlige Kyst op mod Grændserne af Nørrejylland. Landet selv kan med Hensyn til Dannelsen og Jordsmønnet deles i trede Strækninger, som Naturen tydeligt har paatrykt hver sit særegne Præg. Paa Midten strækker sig en jævnt stigende Høideryg af Sand-

jord, beklædt med Lyng, der hæver sig høiere i sit Løb mod Nord til den yderste Spidse af Jylland. Der voxer kun lidt Korn, naar Boghvede og Havre undtages, og det er utilstrækkeligt til eget Forbrug, men Landet har nogen Værdi som Græsgang. Den vestlige Side af denne Strækning sakraaner lidt efter lidt ned mod Havet, og ender med et Strøg af lavt og rigt Markland af samme Bestaffenhed, som det, der findes langs med Nordsøens Kyster, lige fra Holland til Nørrejylland. Denne Egn kan ansees som en Gave fra Havet til Landet. Den er dannet af Dynd eller Mudder, baaret i opløst Tilstand af Havets Bande, og opfyldt paa den lange Række af Sandbanker, der ligge over for Kysten og komme for Dagen ved Lavvande. Den betydelige De Sylt, noget fjernet fra Slesvigs Kyst, bærer sin Oprindelse i Navnet. Dannelsesmaaden kan tydeligt spores paa ethvert Punkt af Kysten, og endnu tydeligere hvor Havbunden træder frem for Diet. Den ligger i Lag eller Rager, hvoraf enhver enkelt er Bundfældningen af en særskilt Flod, og indeholder glindsende Sandpartikler, maastee Glimmer, som Beboerne paastaae har en væsentlig Kraft til at gjøre den frugtbar. Dyndets klæbrige Bestaffenhed bevirker at det snart bundfælder sig, og Vinterens Frost og Is, der bedækker Sandet med en Overflade af jordagtig Masse, bidrager Sit dertil. Det klæbrige Bundfald danner et dybt, rigt, men ikke tungt Blaaleer, eller Skjørleer (loam, Lehm), som gradviis løfter sig iveiret indtil kun faa Tommer Vand bedække det, hvorpaa snart

amphibialste Vandplanter — Siv, Dvifgræs, salicornia herbacea, — vore frem, og ved deres horizontalt udskydende Rødder hindre Vandets Virksomhed, samt danne et Slags Kamme, hvori Jordpartikler kunne aflagre sig. Saasnart Hvidfløveren lader sig tilshyne, ansees Jordsmønnet tjenligt til Dyrkning. Denne Proces foregaaer ikke overalt paa samme eensformige Maade, og fremsthyndes meget ved Jisflader, naar de bringe meget Leer for Dagen. Der gives Steder, hvor Nedslaget neppe udgjør en Fod i et halvt Aarhundrede; men paa andre hæver det sig en Fod i 6 à 8 Aar. Som en Følge heraf verler Leerbundens Dybde fra faa Tommer til 10 à 12 Fod. Undertiden stifte Leerlagene med mørkebruunt Jernsand, blandet med Muslingskaller, undertiden opdager Jordboret Tilstedeværelsen af Sump eller Rjør fra 20 à 30 Fod, indtil Halvdelen heraf, dybt under Overfladen, f. Ex. i Kremper- og Wilsstermarsten. Stundom komme Beboerne Bølgernes Virksomhed tilhjælp ved at opfaste Dæmninger, der løbe hen lige under Bandet, tilbageholde Sylten (Dyndet), som Bandet fører med sig, og hindre den fra med Ebber atter at løbe ud i Havet. Diger opføres for at beskytte den nye Jordbund mod Bølgernes Voldsomhed, og saasnart en nogenlunde stor Strækning har dannet sig, der kan betale Omkostningen, fuldføres Diget. En saadan med Dige indhegnet Strækning kaldes en Kog, og en Række af saadanne Koge ligge bag ved hverandre. Digerne bygges 22 Fod over Havfladen, steile mod Vandet, straanende ned mod Søen, for bedre at kunne bryde Bølgernes Styrke saavelsom Jisflagerne,

som Stormene drive ind derpaa. De ere ofte stærkt besatte med Steen, og, da de have en Bredde af 12 til 18 Fod paa Overfladen, tjene de tillige til Landeveie. De gamle Røgdiger, der ikke vare høiere end 8 à 9 Fod, har Man ladet blive staaende til forøget Sikkerhed mod Birkningen af Oversvømmelserne, der ofte anrette megen Skade. Man vil see heraf, at det er samme Fremgangsmaade, hvoraf Hollænderne betjene sig. Marsslandet, der tager sin Begyndelse nogle faa Mile vesten for Hamborg og strækker sig til Ribe ja endog til ind i Jylland, har en forskjellig Bredde fra 1 til 10 Mile. De ældre Dele deraf har megen Lighed med Lincoln- og Cambridgeshires Marss. Det er en værdig Gjenstand for Undersøgelse, hvorfra Søen erholder den Jord, der bidrager til at danne denne Landstrækning. Rover den fra os, hvad den giver til vore Fædres Land? Vist er det, at vore Geologer paastaae at Englands hele Ryst taber Noget hvert Aar ved Havets Angreb, og isandhed Enhver, der opholdt sig meget ved denne Kyst, maa have gjort den samme Bemærkning.

Den østlige Deel af Slesvig og Holsteen bærer et langt mere malerist og indbydende Udortes og frembyder langt større Forskjellighed i Overfladen end de andre. Landet er almindeligviis vel stiftet til Korn dyrkning eller Meieri. Det er omhyggeligt indhegnet med Hækker paa engelsk Maade, der sædvanligviis vore paa Diger, de saakaldte „Knick“, saa at det har et langt mere engelsk Udseende, end de fleste Dele af Fastlandet, ja endog mere end de danske Der. Imellem

Flensborg og Eckernförde ligger en Landstrækning, der bestandigt bærer Navnet England eller Angeln, en Benævnelse, der, skjøndt nu indskrænket til et særegent District, fordum strakte sig til hele den sydlige Deel af Halvoen, og som ved de udvandrende Sarer overførtes paa den sydlige Afdeling af Britannien. Den østlige Deel af Holsteen fra Eckernförde over Kiel og Pløen til Lübeck er det skjønneste Landskab i Hertugdømmerne. De rige Enge, de veldyrkede Kornagre, de rummelige og anseelige Gaarde og andre Bygninger, de nette og aldeles reenlige Byer, ligesaa smukke, som Tegl, Kalk og Malning ere istand til at gjøre dem — Alt minder om en af de skjønneste Egne i England. Den hølgende Overflade hæver sig netop saameget, at ethvert Billede af Censformighed fjernes, og fra ethvert Høidepunkt har Man en Udsigt over Østersøens udstrakte Flade, over dens rolige mørkeblaae Bænde, glimrende i Solen, snoende sig op i Landet, og dannende leilighedsviis hine yndige Fjorde — firths — der meddele et skandinavisst Landskab saa fortryllende Træk. Indsøer og Skove forøge Sceneriets Ynde, og de skovbebrandede Høie straae mildt op fra Kysterne af Havet eller Bredderne af Indsøen. At reise her er kun en eneste Værel truffet paa Glæden. Veiene i Holsteen ere ringere end i de fleste andre danske Besiddelser, og de lades i deres naturlige Stilling, et eller to Tilfælde undtagne. *)

*) Man maa antage at Chausséen mellem Kiel og Hamborg og Jernbanen menes. Dversf.

De trende naturlige Dele af Landet, som jeg har omtalt, have Driftsmaader, som, med megen Overeensstemmelse indbyrdes, dog adskille sig ved deres særegne Præg, hvortil Forskiel i Jordsmøen og andre Omstændigheder har givet Anledning. I Marsklandet anvendes Jorden fornemmeligt til Kornavl og Dvægledning. Et stort Antal Dvæg kjøbes i Nørrejylland og fra Landmændene paa Hedelandet. Dyrerne, der udgræsses paa det rige naturlige Græs, opnaae en betydelig Størrelse, og yde det fortræffelige Kjød, som let saltet og røget gaaer under Hamborgs Navn i Handelen. Godseierne recruttere deres Besætning ved at indkjøbe treaarigt Dvæg fra de Dele af Landet, der ikke egne sig for Meieri, eller hvor deres Indretning ikke er saa fordeelagtig som Dvægopdrættet. I Ditmarsken og andre Egne, hvor en god Deel Korn produceres, regnes almindelige Afgrøder fra 10 til 14 Fold Hvede pr. Acre (Jorden maales her ved Demath, som omtrent udgjør $1\frac{2}{3}$ engelsk Acre), 20 til 24 Fold Byg, 24—30 Havre og 12—16 Raps. Halvdelen af Jorden eller derover ligger ud til Græsgang, og har ikke været opbrudt i et Aarhundrede eller længere. Landets Mellemdistrict, Hederyggen kaldet, beboes af Landmænd, hvis vigtigste Forretning er Dvægavl. Af Mangel paa riig Græsgang naaer Ynglen ikke nogen betydelig Størrelse, og de sælge sædvanlig deres Dvæg i en Alder af $1\frac{1}{2}$ Aar til Marsken eller til andre Egne, hvor Græsgangen og Vintergrøften er rigelig og nærende nok til Opnaaelsen af en tilbørlig Størrelse. Her dyrkes hverken Hvede eller Byg i nogen Udstrækning, men blot paa Smaalodder

som ligge nærved Gaardene, gjødes stærkt og kaldes Huuskoblerne. De sædvanlige Afgrøder ere Boghvede, Rug og Havre, og Omløbet er almindeligviis 1) Boghvede, 2) Rug, 3) Havre eller Rug, med 3 eller 6 Mars Græs.

Den østlige Deel af de 2 Provindsfer, der grændser til Østersøen, har større Afverling i sit Jordsmund end nogen af de andre, og benævnes sædvanligt Geesten i Modsetning til Marsklandet. Jorden bestaaer af et fint Skjorleer, hist og her blandet med Kalk, Leer eller Sand til Afverling, og stiftet baade til Korn, grønne Afgrøder og Græsgang i en vis Tid. Her ere de store Meierigaarde beliggende, der frembringe og udføre saa stor en Deel Smør. Den gamle Driftsmaade, kaldet „Koppelwirthschaft“ af Kobler, indhegnede med Diger eller levende Gjerder, eller „Schlagwirthschaft“ af „Schläge“ eller aabne uindhegnede Marker, bestod i at dele Arealet i elleve Marker, med følgende Skifte:

- 1) Braf,
- 2) Raps,
- 3) Hvede eller Rug,
- 4) Byg,
- 5) Havre,
- 6) Havre med Kløver og Raigræs,
- 7) Kløver til Slet,
- 8—11) Græs.

Fire Kornafgrøder efter hverandre fandt Man imidlertid, svarede ikke Regning, og derfor er den nu brugelige Drift følgende:

- 1) Brak, gjødet,
- 2) Raps eller Hvede,
- 3) Hvede eller Byg,
- 4) Urter, Vikker og Kartofler,
- 5) Havre og Rug,
- 6—7) Klover og Græs.

En meget intelligent Eier af 300 Tdr. Land i Nærheden af Preez beskrev mig sin Fremgangsmaade som følgende: Mere end $\frac{2}{3}$ af Jorden er Pløieland, Resten Eng, Torvebund og Skov. Næsten Halvparten af Pløielandet egner sig for Hvede. Markerne ere deelte i 14 indhegnede Hovedafdelinger, hver paa 15 Tdr. Land, forsynede med Diger, beplantede med Smaaaskov, Hassel, Piiil og Ell — de forhen omtalte „Knide.“ — Der er ogsaa 6 andre Indelukker — „Beyshäge, Nebenschläge,“ — af ubestemt Størrelse, der ligge ud til Græsgang, og blot opdrives leilighedsviis for at gjødes stærkt. Hele det dyrkede Areal var merglet for 20 Aar siden med et Læs Mergel, som findes i Overflødighed paa Holsteens østlige Side, til 220 Kvadratfod engelsk. Den fulgte Rotation er følgende: Første Aar Keenbrak; Efteraaret isorveien er Jorden opbrudt i smalle Furer; næste April vendes den en Tomme dybere og harves derefter tilstrækkeligt; Gjødning paaføres i Begyndelsen af Juni, 20 svære Læs paa hver „Steuertonne“ — 1 = 3—10 engelske Acres. — Gjødningen nedpløies vel tørret; en rensende Harvning følger efter. I den første Halvdeel af Juli tverpløies Ageren til fuld Dybde, og harves atter. Naar Ukrudt kommer frem og truer med at modnes, pløies endnu

en Gang før Saaeningen. Tromlen bruges hvor Jorden danner Pulver. Andet Aar: Raps saaes dersom Jorden er altfor geil, ellers Hvede eller Rug; Udbyttet er gjennemsnitligt 12 Fold. Om Foraaret harves Hveden og tromles derefter, for at skjorne Jorden efter Frostene; Hvedestubben ploies to Gange om Efteraaret. 3die Aar: Efter Raps følger Hvede, efter Hvede Byg, der fordrer to Ploininge om Foraaret, den første 5 Tommer dybt, naar Jorden er passende tør, derefter harves, og saa saaes; Bygget nedploies saa let som muligt; der harves atter, naar Sæden begynder at komme op, og tilsidst gaaer en Steentromle derover. Om Efteraaret ploies Jorden, for at skjule Stubben, 4 Tommer dybere end til Saaeningen. 4de Aar: Havre med Kløver efter een Ploining; Udbyttet er 9 Fold. Alt Sommerforn tromles, og Tidslerne ødelægges i Sommermaanederne. 5te, 6te og 7de Aar Græsgang. 8de Aar Billehavre, hvortil Jorden om Foraaret ploies omtrent 5 Tommer dybt; Sæden saaes noget tykt, og der harves og tromles stærkt. Naar Bifferne sætte Vælge, meies de og gjøres til Hø. Denne Afgrøde yder henimod 5 Læs paa 2 à 7 Edr. Land. Estrax efter Sletten ploies Jorden og harves atter, gjødes 14 Dage derefter med omtrent 20 Læs pr. Ed. Land; der ploies atter, harves, tromles for at berede den til Sæd. 9de Aar: Hvede eller Rug, Udsæd, Tilberedning og Udbytte er ofte de samme som efter Keenbraf. 10de Aar: Byg som i 3die Aar. Paa let Jord er dog Udbyttet endeel ringere. 11te Aar: Havre, hvortil gjødes om Vinteren med henved 10 Læs

Gjødsle pr. Td. Land. Klover $\frac{2}{3}$ rød og $\frac{1}{3}$ hvid saaes, eller paa let Sandjord perennerende Raigræs paa Havren. 12te, 13de og 14de Mar: Græsgang. De Tidsler, som lade sig tilsyne om Sommeren, affikkes, og den fra Dvæget faldende Gjødsle spredes over Marken. Sytten Malkesøer foruden Slagteqvæg og 20 Faar holdes paa Eiendommen til Huusholdningsbrug. Fire Karle og en Køhyrde tjene for Kostpenge. Nolskarlen saae omtrent 60, 3 andre Karle 40, og Køhyrden 20 Rdlr. (Cour.?) aarligt. Desuden findes 5 Dagleiere, der dagligt saae i Høsten omtrent 20 fl ., om Sommeren 18 fl . og om Vinteren 14 à 16 fl . (Cour.?) uden Kost. Mange enkelte Arbeider udfores efter Accord, som at rense Grøster, skjære Græs paa Diger og Gjerder, Løv, Mergling og andre deslige. Tærffning betales in natura med den 14de, 16de eller 18de Skjepp.

Paa Reisen gjennem Hertugdømmerne kan Man ikke undgaae at overrastes ved de rummelige og prægtige Bygninger, der ere opførte selv paa Eiendomme af middelmaadig Størrelse, ofte større og smukkere end Man vilde ansee for nødvendigt, i det mindste end den sædvanligt findes i England. De ere selvfølgelig meget kostbare, og altid asfurerede for fuld Værdi, der beregnes til $\frac{1}{3}$ Deel mod Jordens. Paa Nerne og selv i Jylland bliver den hele, eller den største Deel af Afgrøden sat i Stak i fri Luft, endog hos de største Godseiere, som hjemme hos os. Vinteren i Holsteen saavelsom i Nordtydskland er sædvanligviis strængere end paa de fleste Steder i Danmark, og deels af denne

Åarsag, deels af Fordom, — thi jeg fandt at de ansaae en Stafkehauge for en meget foragtelig Udvei — sættes altid Sæden i Huus. Dertil udfordres meget store og rummelige Lader til Bevaring af Udbyttet, endog paa middelmaadige Gaarde, og de talrige store Bygninger, som ere forenede med næsten enhver Eieendom, den Reisende kommer forbi, give Landet et overraskende Udseende af Rigdom og Overflodighed.

Holsteens Meierivæsen er berømt for sin Fortrinlighed. Det skriver sig oprindeligt fra Holland, og Hovedbestyreren af et Meieri kaldes endnu bestandigt en „Hollænder“, om han end ikke har nogen virkelig Ret til denne Bencævnelse. Systemet har nu udbredt sig langt ud over Provindsens Grændser, og er næsten ligesaa meget i Gang paa Sjælland og Fyen, ja endog i visse Strækninger i Jylland, som i Holsteen. Det er umuligt ikke at blive overrasket ved den beundringsværdige Orden og Nethed, der hersker i disse landoekonomiske Indretninger, og ved den Nøiagtighed, hvormed Sagen udføres lige fra Køernes Malkning til Opbevaringen af Smørret og dets Nedlægning til Udførsel. Køerne malkes paa Marken i den bedste Åarstid af Malkepiger, og Melken bringes til Gaarden paa Bogne, indrettede dertil, med to lange Stænger, som hvile paa Hjul, idet en Række af store Malkespande hænge langs med disse. De bringe den til Melkesjældereren, paa hvis Gulv er stillet en smuk Række af flade Kar, for det meste af Træ og rødmaalede, hvori Melken henstaaer for at samle Fløde. Enhver Forholdsregel tages for at holde Melkesjældereren tør, reen og lustig.

Gulvet er net lagt med brændte Steen, og en Række hvælvede Binduer umiddelbart under Taget, der er 15 til 20 Fod fra Jorden, letter Luftens Indgang. Naar Fløden tages af Mælken, er det nødvendigt at lægge omhyggeligt Mærke til Beiret, da et Tordenveir vilde gjøre den suur og forarsage Eieren et alvorligt Tab. Kjerningen udføres ved Bister, der arbeide i store firkantede, sædvanligviis af fortinnet Jern forarbejdede Kar, og drives ved Heste, stundom ved Damp. Paa Gaarde med 600—800 Tdr. Land holdes 3 à 100 Koer, og 5 à 600 R Smør tjernes dagligt i Mælkeniden. Udbyttet af hver Koes Sommermør regnes til 108 R , og den aarlige Nettoindtægt af 10 Koer til henved 40 Rbd. Man har bemærket at Dvægsavl, hvor Dvæget kan, som paa gode Græsgange er Tilfældet, holdes paa Jordens egne Frembringelser, er ledsaget af saa ringe Udlæg, og sædvanligt af saa sikker Binding, at Ingen, der besidder sund Forstand, vil opgive den for saa kostbare Foretagender som Brakning, Pløining og Saaening, dersom en reen, skjøndt ringe Fordeel sikkert kan opnaaes ved Græsgang. En stor Deel af det holsteenske og danske Smør udføres til England. De fleste Meierier findes paa Østkanten, nogle ogsaa i Marstken, hvor Sagen ansees for at fortjene megen Opmærksomhed. Udbyttet kan nu med Lethed transporteres til Hamborg paa de holsteenske Baner.

Jylland er dannet som Hertugdømmerne (i Midten strækker sig en ophøiet, og i Almindelighed ufrugtbar Hede, men Landets Udvortes har dog en større

Afverling i det Hele. Det hæver sig til jevnt opad-
 fraanende Høider, der følge paa hverandre saa regel-
 mæssigt som Havets Bølger. I den sydføstlige Deel
 ere de bevorede med smukke Skove, blandede med Fersk-
 vandsseer, eller giennemskaarne med Fjorde, der strække
 sig op i Landet, hvori Vandet ikke er mere uroligt end
 i hine. Et mere fortryllende Landskab af denne Slags
 end Eggen omkring Beile og Skanderborg kjender jeg
 ikke. Det herskende Træ er Bogen baade i Jylland
 og paa Derne, undtagen i nye Anlæg. Ofte, naar
 jeg kastede Blikket paa Egne, som dette Træes yndige
 Form og glimrende, muntre Lovværk meddeelte en sær-
 egen Livlighed, maatte jeg smile ved Tanken paa de
 vidtudsraakte Gran- og Fyrrestove, der havde været
 forenede med mine Forestillinger om Danmark. Længer
 nordpaa, omkring Randers og Aalborg, er Landets
 Udseende langt mere nøgent, og Man støder paa store
 Strækninger, som næsten ere træløse. Dette Udseende
 er dog langt fra ubehageligt; thi den omhyggelige Dyrk-
 ning af Kornlandet — og paa den østlige Side egner
 sig saa godt som al Jorden til Dyrkning — vidner
 om Virksomhed og Orden med deres uadskillelige Led-
 sagere Velbefindende og Overflodighed. Den vestlige
 Kyst med sine Sandbanker og Dræner af Flyvesand,
 der sættes i Bevægelse ved Nordsøens barste Binde,
 med sine Heber, Moser og raae Sandveie, paa hvilke
 Gens Bogn kryber affted med Snegleskridt, er den mør-
 keste og mindst tiltrækkende Deel af Danmark. Den
 bølgeformige bakkede Dannelse, som jeg har omtalt,
 forstærker Jylland et mærkeligt naturligt Aflob. Den

sandede Bund sluger en stor Deel af Fugtigheden og stærke Regnskyl løbe ned af Skraaningerne næsten som af Taget paa et Huus. Kunstig Udgravning i et Land som dette er langt fra af den Vigtighed, som hos os. Det er kun 18 Maanedes siden Jylland, saalangt nordpaa som til Aarhus, var i en fremmed Armees Hænder, og hvorhen jeg kom, fandt jeg Tydskernes Besættelse af Landet i frist Erindring. Mange af de Godsbesiddere og andre Landmænd, med hvilke jeg talede, havde seet deres Boliger og Landbygninger i det preussiske Fodfolks Besiddelse, og udpegede mig de Steder, der havde været Bidner til Skjermysdler mellem deres Landsmænd og de indbrydende Tropper. De sidste synes imidlertid omhyggeligt at have undgaaet at give Anstød i deres Omgang med Beboerne, thi jeg horte megen Roes over deres gode Opførsel og ordentlige Krigstugt, endssjøndt General Wrangels barbariske Hensigt at udskrive en Krigsskat af 4 Millioner Dalere i Jylland ikke var glemt.

Landbygningerne i Jylland har ikke det samme rummelige og anseelige Udseende som i Holsteen, undtagen paa de større Godser. De danske Landsteder ere byggede næsten eensformigt i Firkant, en Sædvane, der nedstammer fra de gamle Skandinavers Tider, hvis Grundfætning det var at opføre deres Boliger mod Verdens fire Hovedhjørner. Den ene Side indtager Stuehuset, de 2de næste Stalden, Køhuset og Faarestien, den 4de en Lade. Bagved er sædvanligt en Kjøkkenhaage med Frugttræer og Blomster. Staftehaugen befinder sig ved Siden deraf, fyldt med Stafte,

der almindeligviis have et langt mere forrevent og upaasende Idre, end dem de Engelske bygge. Det Hele omgives af et simpelt Steengjerde, hvortil hyppigt hine Granitblokke har leveret Gjenstandene, som forðum laae strøede over Danmarks Overflade i Mængde, men som nu forstørstedelen ere anvendte til Veie og Bygninger. Naar Egnen er nogen og tyndt befolket har disse Landbygninger megen Lighed med Der midt i et Hav af Kornsæd og Græsgange. Lange, lave og snævre, med hvidtede Vægge og tækkede Halmtage ligne de noiagtigt hiin gamle Stiil, hvori de stotste Landbo-liger pleiede at opføres. Den indvendige Gaard indeholder sædvanligt en Møgbunke fra Staldene. Paa større Gaarde af nyere Oprindelse har Bygningerne kun beholdt Fjirkanten, naar den tilfældigviis stemmer meest overeens med Beliggenheden. Man lægger Mærke til Nok af Skidensfærdighed baade udenfor og inden i Dvæghusene; Bygningerne have i de fleste Tilfælde trodsset et eller to Aarhundreders Storm, og bære hyppigt et temmeligt forfaldent Udseende. I det Indre kan Man finde Overflod af Fødes og Drifkevarer og et simpelt men ikke uhyggeligt Huusholdningsvæsen. Bærelserne bestaae af en Dagligstue — der stundom ogsaa tjener til Sovestue — et eller to Sovestue og et Kjøkken. Fyrretræes-Gulvet er bestrøet med Sand, men sjældent eller aldrig belagt med Tæpper. Den mere formuende Klasse af mindre Godseiere, der besidde 2 a 300 Td. Land, smykke deres Huse med ligesaa stor Pragt, som Folk, der staae paa samme Trin i England. Man træffer paa Gulvtæpper, nogle

faa Bøger og musikalske Instrumenter, og Bærten vil komme frem med en Flaske fortrinlig Rødviin, der her ikke koster saameget som hjemme. I den arbejdende Klases Hytter er Bæven, hvorpaa uldne og linnede Bæver til Husets Brug væves, meget almindelig, og frembringer et Anstrøg af Hyggelighed og Huusslid, som i høieste Grad er indtagende.

De danske Ders Udseende bærer megen Lighed med Jyllands. Landets Form er dog mindre regelmæssigt, Høiderne ere mere afbrudte, og udstrakte Sletter, som afgive smukke Enge, ere almindelige. Skovene ere ingenlunde ligeligt fordeelte, idet nogle Strækninger ere ligesaa smukt beklædte med Skov, som nogen engelsk Egn, og andre forholdsviis nøgne. Der findes kun faa gamle store Træer, undtagen i de kongelige Skove og ved Adelsens Opholdssteder. Skov er her mere en Handelsartikel, end en Gjenstand for Prydelse, og Salget deraf til Brændsel og andet Brug udgjør en vigtig Post i Regnskabet over de større Landeieendomsbesidderes Indkomster. Grønne Høie, smilende Kornmarker og Græsgange, med Afverling af Dale og Bakker, danne et smukt om end ikke meget overrassende Landskab; og nær ved Kysten har Diet en aldrig manglende Kilde til Fornøielse i Beskuelsen af de høit op i Vandet sig indstjærende Fjorde med alle deres paa den besynderligste Maade slangebugtede Afverlinger.

Bed den danske Bondestands Dragt er lidet Mærkeligt. Mandens næsten almindelige Dragt er en tætfluttende Trøie og grove luseblaa uldne Buxer, Fruens

timmernes en graa ulden Kjole, et Hovedtøi af samme Stof (?), der paa Søns- og Helligdagene ombyttes med Bomulds- og Silketøier af en muntrere Farve.

Mangel paa Hegn i de fleste Egne — Fyen og nogle Dele af Sjælland ere dog ligesaa godt indhegnede som noget Stykke af England — giver Landet i Førstningen et noget koldt Anstrøg. Der er maastee ingen landøkonomisk Gjenstand, hvorom Meningen er mere deelt, end Fordelen eller Skaden af levende Hegn. Dersom de besytte Jorden mod Vinden, saa tiltrække og nære de paa den anden Side Fugtigheden, svække Solens Varme, og forhindre Luftens Circulation. Det er megen Tvivl underkastet, om det ikke er bedst i Egne, som ikke ere udsatte for udholdende og voldsomme Storme, at overlade Jorden til Elementernes frie Indflydelse, og jeg troer at Dørvægten i Landmændenes Mening for Diebliffet hælder til denne Side.

Jeg besøgte forskjellige af de store Godser paa Verne, og blev overalt modtaget med en venlig og oprigtig Gjæstfrihed, som jeg stedse vil mindes med Glæde. Baron Adeler til Adelersborg — Besidderen af det befæstede Lehnssæde, hvor Bothwel, Maria af Skotlands Gemal, afføned sine Misgjerninger ved 16 Aars Fængsel — er jeg især forbunden for den Uærlighed, han gjorde sig for at skaffe mig al den Underretning jeg ønskede om Enkelthederne i den landlige Deconomie. Denne Adelsmand, som er en af de ivrigste og indsigtsfuldeste Jordbrugere i Danmark, havde det Uheld for to Aar siden at miste sine Udhuse og en stor Deel af sin Besætning ved Ildbrand. Han har

nu atter opbygget dem i den rummeligste og varigste Stil, og taget enhver Forsigtighedsregel for at forhindre Gjentakelsen af denne Ulykke. Hans Meieribygning og Kostaalde, der ere forsynede med enhver Indretning, sigtende til Udluftning og Reenlighed, ere opførte efter en god Plan. De forekom mig at være et Monster paa landlig Byggekunst. (Efter en lidet tiltrækkende Beskrivelse af Fæsteforholdene paa Godsset, vedbliver Forf.:)

Der ere kun faa større Godser i Danmark, paa hvilke Schæferiet bliver drevet efter en større Maalestok. Et af disse er Grev Verches paa Verchenborg, en af de største Jorddrotter i Danmark, der under landoekonomiske Sysler har opnaaet en patriarchalsk Alder. Det grevelige Gods var i en meget slet Tilstand, da det kom i hans Hænder, men hans 60aarige Bestyrelse har forvandlet det til et af de meest blomstrende i Landet. Flere store Gaarde paa 400—800 Td. Land driver han selv. Naturligviis har han en Tilsynsmand eller Forvalter paa hver af dem. Nogle af dem yde fortræffelige Afgrøder, især af Byg, men nogle have meget lette Jorder og Græssgangen er ikke frugtbar nok for stort Dvæg. De have derfor en Besætning af 8000 Merinosaar. Udbyttet er omtrent 14000 Pund Uld, idet et Merinosaar ikke giver mere end 2 Pund; et Pund Merinould indbringer 4 Mk. 8 ß. Merinoracen indførtes fra Spanien af Christian 7de mod Slutningen af forrige Aarhundrede. Jeg tilstaaer at jeg ubehageligt overraskedes ved denne Races Ydre,

som jeg havde forestillet mig i Besiddelse af et prunfende idetmindste smukt Udvortes. Istedet derfor er den lille, mager, med en Pelts af et skidensfærdigt og purret Udseende, ligesom dens Kjød kun har en ringe Værdi. Grevens Faarestalde og Lader ere smukt byggede, af uhyre Størrelse, opførte i den gamle danske Firkant. Jeg blev underrettet om, at nogle af dem allerede bleve byggede i 1750—60, hvilket synes at vise, at Algerbruget i hiin Periode ei kan have været saa usfelt, som Man almindeligt antager. Hovedbygningen er bygget i Ludvig den 14des Stil; det er en elegant Bygning, og Haverne ere anlagte med megen Smag. Jeg blev aldrig kjed af at beundre Ladernes og Forraadshusenes store Proportioner, der, foruden en velfylt Stakkehauge, bugnede af Korn, eller af at lytte til Lyden af Tærskemaskinen, der var stadig i Gang. Da Newcastle-Kul ere billigere i Danmark end i London, saa underligt det end klinger, maatte det paa de større Gaarde være fordeelagtigt at drive Maskinen, især naar flere ere i de samme Hænder, ved Damp, men jeg traf ikke et eneste Exempel herpaa.
